

การใช้ภาษาโปรตุเกสและภาษาฝรั่งเศสเพื่อการสื่อสาร ในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา

วันที่รับบทความ	: 5/6/2562
วันแก้ไขบทความ	: 6/8/2562
วันตอบรับบทความ	: 23/12/2562

จิราภรณ์ มาตั้งคะ¹

บทคัดย่อ

ชาวตะวันตกเริ่มเข้ามาติดต่อกับประเทศสยามตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เริ่มต้นด้วยชาวโปรตุเกสซึ่งเข้ามาในปี พ.ศ. 2054 ตามมาด้วย ชาวสเปน ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส โดยลำดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการค้า เพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก และมาเป็นทหารรับจ้าง การติดต่อนานาชาติประสบความสำเร็จมากที่สุด ในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งเรียกได้ว่าเป็นยุคทองแห่งการติดต่อกับต่างประเทศของสยาม การสื่อสารในยุคแรกนั้นเป็นการติดต่อกับราชสำนักสยามโดยตรง โดยใช้ภาษาโปรตุเกสเป็นหลัก ทั้งภาษาพูดที่ใช้กันโดยทั่วไปและภาษาเขียนที่ใช้ในการทำสนธิสัญญาต่าง ๆ การเจรจาในยุคแรก ๆ นั้น ผ่านล่ามชาวจีนและมลายู หลังจากนั้นจึงมีการสื่อสารของชาวโปรตุเกส และลูกครึ่งโปรตุเกสที่ใช้ภาษาไทยได้ด้วย ข้าราชการสยาม เจ้านาย และขุนนางไทยบางส่วนก็สามารถสื่อสารภาษาโปรตุเกสได้ ส่วนชาวต่างชาติตะวันตกอื่น ๆ ที่เข้ามาติดต่อก็ต้องใช้ภาษาโปรตุเกสในการสื่อสารเช่นกัน

ต่อมาเมื่อคณะทูตชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาติดต่อกับสยามตามพระราชบัญชาของสมเด็จพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งประเทศฝรั่งเศส ได้มีบาทหลวงชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกด้วย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้มีพระบรมราชานุญาตให้ชาวฝรั่งเศสสร้างโบสถ์และสร้างบ้านเณรขึ้นในบริเวณนอกกำแพงพระนคร จึงมีการสอนภาษาฝรั่งเศสและภาษาละตินให้กับชาวสยามที่มาเข้าโบสถ์ ประกอบกับความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักสยามและฝรั่งเศสมีความแน่นแฟ้นมาก ภาษาฝรั่งเศสจึงมีบทบาทมากขึ้นตลอดรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

คำสำคัญ ภาษาโปรตุเกสและภาษาฝรั่งเศสเพื่อการสื่อสาร ราชสำนัก สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี e-mail : c.chiraporn1952@gmail.com

The Portuguese and the French Languages Used for Communication in the Siamese Royal Court during the Reign of King Narai the Great of Ayutthaya

received : 5/6/2562

revised : 6/8/2562

accepted: 23/12/2562

Chiraporn Matungka¹

Abstract

Westerners started their contacts with Siam since the Ayutthaya Kingdom. The first group of them were the Portuguese who came to Siam in 1511, followed by the Spanish, the Dutch, the British and the French respectively. The purposes of their coming were mainly for commerce, evangelism (Mission of the Catholic Church) and mercenary.

The peak period for international relations was during the reign of King Narai the Great which was regarded as the Golden Age for foreign contacts. Communication between the Siamese people and these European groups was firstly performed through the Malayan and the Chinese interpreters in the Portuguese language, both written and oral. The contact was mainly among foreigners and the Thai nobles, aristocrats and royal court officers. Some Portuguese and half-Portuguese native speakers as well as some Thai people at that time were able to communicate by using both the Thai and the Portuguese languages.

Later, when the groups of French diplomats including some Roman Catholic Priests travelled to Ayutthaya by the command of King Louis the fourteenth, they established their French Catholic Church and the Catholic House outside the city walls by the permission of King Narai the Great and settled down there. Consequently, the Latin and the French Languages were taught to Siamese church goers. Moreover, the close relationships between the Thai and the French royal courts also stimulated the use of the French language which caused the increase of the importance of the French language continuously throughout King Narai's reign.

Keywords: Communicative Portuguese and French languages, royal court, King Narai the Great

¹ Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University
e-mail : c.chiraporn1952@gmail.com

บทนำ

การติดต่อกับต่างประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นมีความรุ่งเรืองและประสบความสำเร็จมากที่สุด ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจนเรียกว่าเป็นยุคทองของการค้ากับต่างประเทศ มีตัวแทนการค้าและพ่อค้าทั้งจากซีกโลกตะวันตกและตะวันออกเดินทางมาติดต่อค้าขายกับสยามมากมาย อาทิ จากอาหรับ เปอร์เซีย อินเดีย มลายู จีน ญี่ปุ่น ลาว ญวน มอญ โปรตุเกส ฝรั่งเศส ฮอลันดา อังกฤษ บางกลุ่มมาตั้งรกรากอยู่ถาวร จนทำให้มีชาวต่างชาติมาอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยามากถึง 40 ชาตินัพนธ์ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ , หน้า 2561, 36) ชาวต่างชาติเหล่านี้ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านตามชาตินัพนธ์นอกกำแพงพระนคร มีการค้าขายซึ่งส่วนใหญ่กระทำกับราชสำนัก โดยมีเจ้าพระยาพระคลังเป็นหัวหน้าในการดูแลและแบ่ง การรับผิดชอบออกเป็นกรมทำขาย อยู่ในความควบคุมของพระยาโชฎีการาช เศรษฐี ดูแลการค้ากับชาติเอเชียตะวันออก เช่น จีน ญี่ปุ่น เวียดนามและกรมท่าชาวอยู่ในความควบคุมของออกพระจุฬาราชมนตรีดูแลการค้ากับชาติตะวันตกและกลุ่มชาตินัพนธ์ที่นับถือศาสนาอิสลาม เช่น อินเดีย อาหรับ ชาว มลายู เป็นต้น (กำพล จำปาพันธ์, 2559, หน้า 86-97) ส่วนการค้าขายของเอกชนรายย่อยนั้น มีพ่อค้าต่างชาติค้าขายให้กับชาวบ้านอยู่ในตลาด เหตุการณ์ในยุคนี้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรทั้งในประวัติศาสตร์ไทยและในจดหมายเหตุ บันทึกการเดินทาง รวมทั้งจดหมายราชการของชาวต่างชาติที่มีไปยังประเทศของพวกเขาด้วย ในการเจริญสัมพันธ์ไมตรีระหว่างราชสำนักสยามกับราชสำนักฝรั่งเศส มีการแลกเปลี่ยนราชทูตระหว่างสองประเทศได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก นับได้ว่าเป็นจุดเด่นของการติดต่อกับต่างประเทศในยุคนี้

ในการติดต่อกันระหว่างสยามกับนานาชาติในทุกกรณีนั้นภาษาจัดได้ว่าองค์ประกอบสำคัญที่สุด เนื่องจากภาษาเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจในการติดต่อระหว่างมนุษย์ การใช้ภาษาเพื่อเป็นสื่อในการปฏิสัมพันธ์กับนานาชาติก็เช่นเดียวกัน เพราะภาษานั้นทำหน้าที่เป็นตัวกลางให้การติดต่อต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างประสบความสำเร็จได้ ทำให้สามารถเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดและความต้องการระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ภาษาเพื่อการสื่อสารที่หมายถึงในบทความนี้ คือ **วจนภาษา** หรือภาษาถ้อยคำ ได้แก่ ภาษาพูดและภาษาเขียน (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, 2547 , หน้า 2-15)

จุดมุ่งหมายของบทความนี้คือเพื่อศึกษาค้นคว้าเรื่องการใช้ภาษาตะวันตกสองภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับราชสำนักสยามในยุคของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมากที่สุด ภาษาแรกได้แก่ภาษาโปรตุเกส ซึ่งใช้กันเป็นหลักในการติดต่อระหว่างชาวโปรตุเกสและชาวตะวันตกชาติอื่น ๆ กับราชสำนักสยาม และอีกภาษาหนึ่ง คือ ภาษาฝรั่งเศส ซึ่งได้ทวีความสำคัญขึ้นตลอดรัชกาลโดยการศึกษานั้นเน้นการสื่อสารด้านภาษาเขียน ได้แก่สนธิสัญญา จดหมายเหตุ บันทึกช่วยจำ และจดหมายติดต่อต่าง ๆ ระหว่างชาวโปรตุเกสและชาวฝรั่งเศสกับราชสำนักสยามในยุคนี้ ส่วนภาษาพูด ได้แก่ การเจรจา การสนทนา และการใช้ภาษาพูดในการประกอบพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก

วัตถุประสงค์ของการค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ภาษาทั้งสองนี้ในระหว่างการครองราชย์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นเพื่อใช้ในการวิเคราะห์และนำเสนอผลจากการศึกษาค้นคว้าว่าการสื่อสารระหว่างชาวตะวันตกกับราชสำนักไทยในยุคนี้ใช้ภาษาอะไรเป็นหลักและใช้ภาษาพูดและภาษาเขียนกัน

อย่างไรบ้าง วิธีการศึกษาค้นคว้านั้นได้ศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นได้มีการสัมภาษณ์บุคคลในชุมชนกุฎีจีน เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ผู้ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชาวโปรตุเกส ในสมัยอยุธยา และได้มีการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากพิพิธภัณฑ์บ้านกุฎีจีนรวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการฟังบรรยายโดย บาทหลวงสุรชัย ศรีชุมพันธ์ เจ้าอาวาสวัดนักบุญยอแซฟ อยุธยาและเป็นผู้จัดการหอจดหมายเหตุ อัครสังฆมณฑล กรุงเทพมหานคร เรื่อง “การตั้งรกรากของชาวฝรั่งเศสในอยุธยาและการก่อตั้งมิสซังสยาม” จากโครงการ “ตามรอยวัฒนธรรมโปรตุเกสในสยามประเทศ:จากกรุงศรีอยุธยาสู่กรุงธนบุรี” จัดขึ้นโดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรีเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2560

ภาพที่ 1 บาทหลวงสุรชัย ศรีชุมพันธ์ (2560)

การเดินทางสู่สยามประเทศของชาวโปรตุเกสและชาวฝรั่งเศส

การที่โปรตุเกสได้เปรียบชาติตะวันตกอื่น ๆ ก็เนื่องจากเริ่มการเดินทางเรือออกสู่โลกภายนอกก่อนชาติตะวันตกอื่น ๆ ส่วนใหญ่ และนำหน้าไปประมาณ 1 ศตวรรษ ซึ่งชาวนิวทิพย์ เกษตรศิริ นักประวัติศาสตร์คนสำคัญได้วิเคราะห์ว่าเป็นแบบ “ค่อยเป็นค่อยไป” โปรตุเกสเริ่มมีบทบาทในเอเชียใต้และอุษาคเนย์ เมื่อยึดเมืองกัวของอินเดียได้ในปี พ.ศ. 2053 และมะละกาได้ในปี พ.ศ. 2054 และในปีนั้นเองโปรตุเกสได้ส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยาม ต่อมาในตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 16 โปรตุเกสมีปัญหาการเมืองภายในประเทศอย่างหนักหน่วง จึงทำให้การค้ากับต่างประเทศลดลงไปมากรวมทั้งการค้ากับโลกตะวันออกด้วย

การเดินทางของชาวโปรตุเกสที่เข้ามาสู่สยามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2054 นั้น มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ เพื่อทำการค้า เพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก และเป็นทหารรับจ้าง ส่วนชาวฝรั่งเศสนั้นมาตามพระราชบัญชาของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 โดยต้องการสร้างความสัมพันธ์หลักสี่ด้านได้แก่ด้านศาสนา การค้า การทูตและเพื่อเผยแพร่ศิลปวิทยาการ (พลับพลึง มูลศิลป์, 2523, หน้า 69-84) ชาวต่างชาติทั้งจากตะวันตกและตะวันออกได้รับพระบรมราชานุญาตให้ตั้งบ้านเรือนอยู่นอกเขตพระนครของกรุงศรีอยุธยา

ก่อนที่ชาวฝรั่งเศสจะเดินทางเข้ามาติดต่อกับราชสำนักอย่างเป็นทางการชาวโปรตุเกสได้เดินทางผ่านทะเลมาเป็นเวลากว่าร้อยปีแล้ว อาศัยข้อได้เปรียบที่เป็นชาติแรก ๆ ในการเดินเรือสมุทร ชาวโปรตุเกสจึงมีโอกาสได้ใช้ภาษาของตนเป็นภาษาในการติดต่อกับราชสำนักแห่งสยาม นอกจากนั้นการเดินทางมาของชาวโปรตุเกสทุกครั้ง จะมีคณะนักบวชเดินทางมาด้วยเพื่อเผยแผ่ศาสนาและประกอบพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ

ในศาสนาคริสต์ ดังนั้น จึงมีการใช้ภาษานี้ในการติดต่อสื่อสารกับชาวบ้านในพระนครศรีอยุธยาด้วย เนื่องจากมีการสอนภาษาโปรตุเกสและภาษาละตินเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในโบสถ์คริสต์ อาทิ การร้องเพลงในโบสถ์ประในระหว่าง การประกอบพิธีและการกล่าววาจาสำคัญในพิธีกรรม

การสื่อสารกับราชสำนักในยุคแรก ๆ อาศัยล่ามชาวจีนและมลายูจากมะละกาที่เป็นอาณานิคมของโปรตุเกส แต่ต่อมาขุนนางและข้าราชการไทยก็สามารถใช้ภาษาโปรตุเกสในการพูดสื่อสารได้และเนื่องจากรัฐบาลโปรตุเกสสนับสนุนให้คนของเขาแต่งงานกับชาวพื้นเมืองและตั้งรกรากอยู่ในสยาม (กำพล จำปาพันธ์, 2559, หน้า 92-93) จึงมีลูกครึ่งไทย-โปรตุเกส ที่สามารถพูดภาษาโปรตุเกสได้ ส่วนสเปนนั้นมุ่งเดินทางไปยังโลกตะวันตกโดยเฉพาะอเมริกาและอเมริกาใต้ตามนโยบายที่ได้รับจากองค์พระสันตะปาปาเล็กซานเดอร์ที่ 6 แห่งนครรัฐวาติกัน ซึ่งได้ออกกฤษฎีกาขึ้นเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2036 โดยแบ่งโลกออกเป็นสองซีก คือ ซีกโลกด้านตะวันตกมอบให้สเปน และด้านตะวันออกเป็นของโปรตุเกส (บาทหลวงสุรชัย ศรีชุมพันธ์, 2560)

การก่อตั้งหมู่บ้านโปรตุเกส

ชาวโปรตุเกสได้เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยาอย่างเป็นหลักแหล่งถาวรเนื่องจากได้มีการค้าขายกับราชสำนักสยาม ในรัชสมัยสมเด็จพระชัยราชาธิราช (พ.ศ. 2077-2089) ได้เป็นผู้จัดหาอาวุธปืนและกระสุนดินดำให้สยามใช้ต่อสู้กับพม่าและเป็นทหารรับจ้าง สมเด็จพระชัยราชาธิราชจึงทรงพอพระทัยและได้พระราชทานที่ดินที่ตำบลสำเภาล่มซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา นอกกำแพงเมืองพระนครให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่นั่น หมู่บ้านโปรตุเกสในอยุธยาจึงได้ถือกำเนิดขึ้นและมีการก่อตั้งโบสถ์คริสต์นิกายโรมันคาทอลิกขึ้น มีบาทหลวงจำนวนสามคณะซึ่งเป็นนิกายย่อยของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ ได้แก่ คณะโดมินิกันซึ่งเป็นคณะแรกที่ได้เข้ามาในปี พ.ศ. 2110 คณะที่สองคือคณะฟรานซิสกัน เข้ามาในปี พ.ศ. 2125 และคณะเยซุอิต ได้เข้ามาในปี พ.ศ. 2150 การที่บาทหลวงชาวคาทอลิกได้เข้ามายังกรุงศรีอยุธยานั้น นอกจากเพื่อเผยแผ่ศาสนาแล้ว ยังมาอยู่เพื่อประกอบพิธีกรรมให้กับชาวต่างชาติตะวันตกและชาวไทยที่นับถือศาสนาคริสต์ ในเรื่องนี้ บาทหลวงสุรชัย ศรีชุมพันธ์ ได้บรรยายไว้ที่วัดนักบุญยอแซฟ อยุธยาว่า “เมื่อชาวโปรตุเกสเข้ามาก่อตั้งชุมชนโปรตุเกสในอยุธยา ตามกฏบัญญัติของประเทศเขาต้องมีคุณพ่อวิญญาณอารักษ์ตามมาดูแลชาวคาทอลิกด้วย เพราะทุกคนที่เข้ามาเป็นคาทอลิกหมด ต้องมีพระสงฆ์ติดตามมาด้วยเพื่อทำพิธีทางศาสนาให้” (บาทหลวงสุรชัย ศรีชุมพันธ์, 2560) การมีหมู่บ้านโปรตุเกสและโบสถ์คริสต์ทำให้มีการสอนภาษาทั้งภาษาโปรตุเกสและภาษาละตินให้กับผู้มาเข้าโบสถ์ทั้งชาวไทยและต่างชาติ จึงเป็นเหตุผลที่ภาษาโปรตุเกสเป็นที่แพร่หลายระหว่างชาวพระนครศรีอยุธยาทั่วไปด้วย อย่างไรก็ตามไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเจนว่ามีการทำพจนานุกรมภาษาโปรตุเกส-ไทย หรือไทย-โปรตุเกสในยุคนี้ขึ้นอย่างเป็นทางการ

การก่อตั้งหมู่บ้านฝรั่งเศส

ชาวฝรั่งเศสนั้น เป็นชาวตะวันตกกลุ่มใหญ่ที่เดินทางเข้ามายังสยามเป็นกลุ่มสุดท้าย แต่มีบทบาทสูงมากซึ่งนอกเหนือจากการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างสมเด็จพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส กับสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว การมาของชาวฝรั่งเศสยังก่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่สำคัญยิ่งขึ้นถึง 4 อย่าง ในสยามอันได้แก่

1. การก่อตั้งมิสซังสยามแห่งแรกเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2212
2. การก่อตั้งบ้านเณรและการสอนภาษาฝรั่งเศสและภาษาละตินให้กับชาวสยามในอยุธยา
3. การสร้างพจนานุกรมฝรั่งเศส-ไทย และไทย-ฝรั่งเศส ฉบับแรก
4. การก่อตั้งโรงพยาบาลของชาวตะวันตกในอยุธยา

เหตุผลหลักของการเดินทางมายังสยามของชาวฝรั่งเศสตามพระราชบัญชาของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 นั้นประการแรกคือการเผยแผ่คริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิก โดยสมเด็จพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงมีพระประสงค์ให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเปลี่ยนศาสนามานับถือคาทอลิกอันจะเป็นการเพิ่มพูนพระเกียรติยศให้แก่พระองค์ในฐานะ “เจ้าที่เป็นคริสเตียน” ดังนั้น จึงมีคณะทูตถึงสองคณะเดินทางมายังสยาม แต่การขอให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเปลี่ยนศาสนาก็กระทำไม่สำเร็จ (พลับพลึง มูลศิลป์, 2523, หน้า 64-65) เหตุผลหลักประการที่สองคือ ด้านการค้า ฝรั่งเศสต้องการสยามเป็นฐานในการค้ากับญี่ปุ่น และสยามมีสินค้าที่เป็นที่ต้องการมาก อีกทั้งฝรั่งเศสอยากกำจัดคู่แข่งทางการค้าสองชาติได้แก่ฮอลันดาและอังกฤษ ด้วย (พลับพลึง มูลศิลป์, 2523, หน้า 57-68) ก่อนหน้าที่เชวาเลีย เดอโชมงต์ (Chevalier de Chaumont) จะเป็นหัวหน้าคณะทูตเดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงสยามในปี พ.ศ. 2228 นั้น พระสังฆราชปิแอร์ ลองแบร์ เดอ ลามอต (Pierre Lambert de la Motte) ได้เดินทางเข้ามาล่องหน้าห้าปีแล้ว แต่การเจริญสัมพันธไมตรีของสองประเทศเริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อ เชวาเลีย เดอ โชมงต์ ได้ถวายพระราชสาส์นของสมเด็จพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศสแด่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช การเดินทางของคณะทูตทั้งสองคณะประกอบด้วยบุคคลสี่กลุ่ม ได้แก่ คณะผู้ทำหน้าที่ราชทูต ตัวแทนการค้า คณะบาทหลวงผู้มาเผยแผ่ศาสนา และคณะทหาร แม้ชาวฝรั่งเศสจะเข้ามาภายหลังชาวโปรตุเกสถึงร้อยกว่าปี และบุคคลสำคัญในแต่ละคณะได้เรียนภาษาโปรตุเกสมาในระหว่างการเดินทางมาทางเรือด้วยรู้ถึงความสำคัญของภาษานี้และภาษาไทย เพื่อใช้ติดต่อกับเจ้าของประเทศให้ได้ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นนั้น คณะทูตทั้งสองคณะยังคงประสบปัญหาด้านการสื่อสารกับเจ้าของประเทศและตัวแทนทั้งในเรื่องความเข้าใจในภาษาพูดและความเห็นที่ไม่ตรงกันในสนธิสัญญาต่าง ๆ ตลอดจนความแตกต่างระหว่างสังคมข้ามวัฒนธรรมด้วย ประกอบกับในช่วงแรกยังไม่มีล่ามที่มีความสามารถในระดับที่แปลภาษาได้ดีพอด้วย จึงทำให้การสื่อสารมีอุปสรรคทั้งด้านการพูดและการเขียน แม้ทางสยามจะให้การต้อนรับเป็นอย่างดี มงซิเออร์ เซเบเรต์ ตัวแทนการค้าซึ่งเดินทางมาในคณะที่ 2 ร่วมกับ เดอ ลาลูแบร์ ได้ตำหนิล่ามว่า “ในขั้นต้นข้าราชการไทยทั้งสองนี้ ได้ส่งล่ามขึ้นมาบนเรือด้วย ล่ามคนนี้เป็นชาติโปรตุเกส พูดฝรั่งเศสไม่ได้เลยจนคำเดียว” (โคลด์, 2560, หน้า 3)

การสื่อสารด้วยภาษาโปรตุเกสและภาษาฝรั่งเศสด้านการเขียน

ภาษาโปรตุเกส

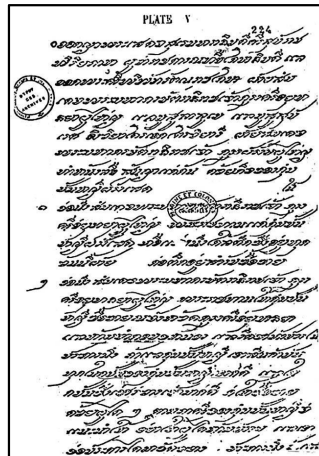
การสื่อสารด้วยภาษาเขียนนั้น เอกสารที่เป็นหลักฐานซึ่งน่าศึกษามากที่สุดคือสนธิสัญญาระหว่างสองประเทศ สนธิสัญญาฉบับแรกนั้นได้เกิดขึ้นเมื่ออัลฟองซู ดือ อัลบู แกร์ก (Afonso de Albuquerque) ผู้ว่าการโปรตุเกสประจำอินเดียคนที่ 2 ได้ส่งทูตจากมะละกานามว่า ดูอาติ ฟินานดิซา (Duarte Finandiza) มายังกรุงศรีอยุธยา แต่การลงนามในพระราชไมตรีนั้นได้ดำเนินการในปี พ.ศ. 2062 โดยทูตคณะที่ 3 นำโดย ดูอาติ คูแอลลู (Duarte Coello) นับเป็นสัญญาฉบับแรกของประเทศสยามที่ได้มีการลงนามกับประเทศทางตะวันตก กรุงศรีอยุธยาได้หมดยุคลงในปี พ.ศ. 2310 เอกสารต่าง ๆ จึงหาไม่พบ ที่มีการสืบทอดกันได้มาจากที่ หอจดหมายเหตุในเมืองกัว ประเทศอินเดีย จากพิพิธภัณฑสถานและหอจดหมายเหตุในกรุงลิสบัว ประเทศโปรตุเกส และจากกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เป็นส่วนใหญ่ ปรีดี พิศภูมิวิถี นักวิชาการผู้ศึกษาประเด็นอยุธยาคดีจากเอกสารโปรตุเกสได้นำเสนอไว้ว่า เอกสารของโปรตุเกสที่เกี่ยวกับอยุธยาคนั้น แบ่งได้เป็น 4 หมวดใหญ่ ได้แก่ 1. เอกสารราชการหรือจดหมายโต้ตอบราชการหรือกึ่งราชการ 2. เอกสารที่เรียบเรียงโดยนักบวช 3. บันทึกของพ่อค้า และ 4. บันทึกของนักเดินทาง จากเอกสารหลักฐานเหล่านี้ทำให้ทราบว่ามีการทำแผนที่แผ่นแรกที่ครอบคลุมสยามประเทศ จัดทำโดยนักเขียนแผนที่ชื่อ ฟรังซิสโก โรดริเกส (Francisco Rodrigues) เรียกสยามว่า **Amsiam** และจากเอกสารโบราณต้นฉบับภาษาโปรตุเกสภายในหอสมุดแห่งชาติกรุงลิสบัว คำว่า **สยาม** สะกดเป็น 3 แบบ ได้แก่ **siao, syam และ siam** (ธวัชชัย ตั้งสิริวานิช, 2537, หน้า 33-34) การสื่อสารด้วยภาษาเขียนนอกจากการทำสนธิสัญญาแล้ว จดหมายต่าง ๆ แม้ในบางครั้งจะใช้สื่อสารกับชาวฝรั่งเศสโดยขุนนางคนสำคัญของสยาม คือ คอนสแตนติน ฟอลคอน (Constance Phalkon) ซึ่งเป็นคนสัญชาติกรีกผู้มารับราชการ เป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนได้เป็นถึงเจ้าพระยาวิไชยเณร ก็ให้เขียนจดหมายต่าง ๆ เป็นภาษาโปรตุเกส ถึงแม้จะเขียนถึงบาทหลวง พ่อค้าหรือขุนนางชาวฝรั่งเศสก็ตาม มีบันทึกความทรงจำของบาทหลวงเดอะแบสระบุว่า จดหมายต่าง ๆ ที่ฟอลคอนให้เขียนถึงผู้เกี่ยวข้องนั้น เป็นภาษาโปรตุเกสถึง 9 ใน 10 ฉบับ ฟอลคอนมีบาทหลวงชาวโปรตุเกสในกายโดมินกันชื่อ เปโดร มาร์ติร์ (Pedro Martyr) ทำหน้าที่เลขานุการให้ (บาทหลวงเดอะแบส, 2561, หน้า 9-10) นอกจากบาทหลวงเดอะแบสแล้ว บุคคลสำคัญชาวฝรั่งเศสที่ได้ติดต่อกับสยามในยุคนั้น อาทิ เดอลาลูแบร์ หัวหน้าคณะทูตฝรั่งเศสชุดที่ 2 มองซิเออร์เซเบเรต์ นิโคลาส แชรแวส และบาทหลวงตาชาร์ด ต่างก็ระบุไว้ในบันทึกการเดินทางของตนว่า **ฟอลคอนพูดภาษาไทยและภาษาโปรตุเกสได้ดีแต่ไม่ใช้ภาษาฝรั่งเศสเนื่องจากไม่ถนัดภาษานี้** บาทหลวงตาชาร์ด (Guy Tarchard) ซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศสก็เคยเขียนจดหมายถึงฟอลคอนเป็นภาษาโปรตุเกส (โคลด์, 2560, หน้า 29) ในการแปลสนธิสัญญา จดหมายและเอกสารต่าง ๆ มีการแปลโดยใช้ล่ามซึ่งมีทั้งชาวโปรตุเกส ชาวฝรั่งเศสและชาวไทยลูกครึ่งโปรตุเกส-ฝรั่งเศส นอกจากการใช้ภาษาโปรตุเกสโดยผ่านล่ามแล้ว ข้าราชการกรมท่าชาวซึ่งรับผิดชอบด้านการค้าสำเภากับพ่อค้าชาวตะวันตก บางคนก็พูดภาษาโปรตุเกสได้ดี อาทิ หลวงราชมนตรี (ยอร์ช ฟอลคอน) บุตรชายของเจ้าพระยาวิไชยเณร (คอนสแตนติน ฟอลคอน) กับ มาริ กีมาร์ (ซึ่งเป็นลูกครึ่งโปรตุเกส-ญี่ปุ่น) ได้รับราชการในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา สามารถดูแลชุมชนโปรตุเกสได้ นอกจากนั้นการติดต่อระหว่างสยาม-โปรตุเกส ในปี พ.ศ. 2133-2148 ได้กล่าวถึง ขุนกะลมาพิจิต ชาว

โปรตุเกสที่มีความดีความชอบ ราชทินนามนี้ได้สืบทอดมาเป็นสกุลกัลมาพิจิตรของอนุชนรุ่นหลัง ซึ่งพำนักอาศัยอยู่ในชุมชนกุฎีจีน เขตธนบุรี ต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

การใช้ภาษาโปรตุเกสในการเขียนเพื่อการทำสนธิสัญญาและการติดต่อการค้านี้ยังคงมีสืบทอดมา แม้ว่าโปรตุเกสจะลดบทบาททางการค้ากับสยามไปหลังสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การใช้ภาษานี้ยังคงมีสืบทอดมาจนถึงยุคกรุงธนบุรี ในการทำสนธิสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศสที่ลาลูแบร์ได้ทำเมื่อวันที่ 11 มีนาคม ปี พ.ศ. 2330 ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ก็ได้ทำเป็น 3 ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาฝรั่งเศส และภาษาโปรตุเกส (คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี, 2510, หน้า 12-16)

ภาษาฝรั่งเศส

สำหรับการสื่อสารด้วยภาษาเขียนในภาษาฝรั่งเศสนั้น นั้นมีหลักฐานปรากฏชัดเจนทั้งที่เป็นเอกสารในการเจริญสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส ได้มีการแต่งตั้งคณะทูตเดินทางมายังกรุงสยามในปี พ.ศ. 2228 นำโดย เซวเลียง เดอ โชมงต์ และข้ากลับทางสยามได้แต่งตั้งคณะทูตนำโดย ออกพระวิสุตรสุนทร (ปาน) หรือที่รู้จักกันในนาม โกษาปาน เดินทางไปในปี พ.ศ. 2229 ในขณะนั้นมีล่ามภาษาฝรั่งเศสซึ่งเป็นลูกครึ่งโปรตุเกสชื่อ ฟรองซัว ปิเนโร (Francois Pinhero) บิดาของเขา คือ หลวงวรวาที ก็เป็นล่ามเช่นกัน โดยเป็นล่ามภาษาฝรั่งเศส ครั้งที่ 2 ที่มีราชทูตฝรั่งเศสเดินทางมา คือ ในปี พ.ศ. 2230 นำโดย ซิมอง เดอ ลาลูแบร์ ผู้ซึ่งได้เขียนจดหมายเหตุเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสยามไว้โดยละเอียดฉบับภาษาไทยโดย สันต์ ท. โกมลบุตร สนธิสัญญาต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงมีเก็บไว้ที่หอสมุดต่าง ๆ และหอจดหมายเหตุในประเทศฝรั่งเศส สำหรับสนธิสัญญา พ.ศ. 2230 ค.ศ. 1687 มีเก็บไว้ที่หอสมุดทหารเรือกรุงปารีส (คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี, 2510, หน้า 12-16) นอกจากนั้น บุคคลสำคัญที่มีชื่อปรากฏในประวัติศาสตร์ อาทิ บาทหลวงเดอ ชัวซีย์ บาทหลวงตาซาร์ด ลาลูแบร์ เซเบเรต์ นิโคลาส แชรแวส ต่างก็เขียนบันทึกความทรงจำ จดหมายเหตุ จดหมายโต้ตอบทั้งในระหว่างชาวฝรั่งเศสด้วยกันเอง และกับตัวแทนของราชสำนักสยาม ทำให้ได้รับรู้เหตุการณ์ในช่วงนั้นได้ค่อนข้างละเอียด จดหมายเหตุและบันทึกความทรงจำส่วนใหญ่มีทั้งการรายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสยาม และข้อมูลการติดต่อระหว่างตัวแทนชาวฝรั่งเศสและตัวแทนของราชสำนักสยาม ได้มีการกล่าวถึงบุคคลสำคัญหลายคนทั้งสองฝ่าย ซึ่งบุคคลผู้ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดคือเจ้าพระยาวิไชยเณร เนื่องจากเป็นตัวแทนของราชสำนักสยามที่มีบทบาทมากที่สุดในการเจรจาต่าง ๆ การเขียนจดหมายและบันทึกต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นภาษาฝรั่งเศส แต่สนธิสัญญาซึ่งส่งให้ตัวแทนฝ่ายสยามอ่านนั้นมีการแปลเป็นภาษาไทยและภาษาโปรตุเกสด้วยแต่ไม่ทุกฉบับ

ภาพที่ 2 สนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศส ครั้งสมเด็จพระนารายณ์ฯ
ที่มา: (จารึกในประเทศไทย, 2550, หน้า10)

การสื่อสารด้วยภาษาพูด

ภาษาพูดโปรตุเกส

ชาวสยามเรียกชาวโปรตุเกสว่า “ฝรั่งประเทศ” หรือ “ผาหรั่งปัดตุกรรณ” และเรียกภาษาโปรตุเกสว่า “ภาษาปัดตุกรรณ” ส่วนคำว่าหมู่บ้านโปรตุเกสนั้นเรียกกันว่า หมู่บ้านพุทเทศ ซึ่งเพี้ยนมาจากคำว่า โปรตุเกส เช่นเดียวกับคำว่า วิลันดา แผลงมาจากคำว่า ฮอลันดาเนื่องจากรัฐบาลโปรตุเกสมีนโยบายให้ชาวโปรตุเกสแต่งงานอยู่กินกับชาวพื้นเมือง จึงมีลูกครึ่งโปรตุเกสที่พูดภาษานี้ได้ ประกอบกับบาทหลวงชาวโปรตุเกส 3 นิกาย ได้แก่ โดมินิกัน ฟรานซิสกัน และเยซุอิต ซึ่งเป็นนิกายย่อยของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ได้มาเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก มีคนไทยไปเข้ารับอยู่ประมาณ 2,000 คน เนื่องจากมีการสอนภาษาโปรตุเกสและภาษาละตินให้กับชาวสยามที่เข้ารับเป็นคริสต์ตังที่โบสถ์ (แชรแวส, 2550, หน้า 150) จึงทำให้มีการใช้ภาษาโปรตุเกสสื่อสารในระดับชาวบ้านจึงเป็นที่แพร่หลายกว่าภาษาตะวันตกอื่น ๆ ความสำคัญของภาษาโปรตุเกสในยุคนั้น แม้แต่ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามายังสยามก็ตระหนักถึงการสื่อสารด้วยภาษาพูดกับชาวสยามว่าควรใช้ภาษาโปรตุเกสในการสนทนาให้ได้ บาทหลวงเดอซัวซีจึงเขียนไว้ในบันทึกการเดินทางว่าตนใช้เวลาเรียนภาษาโปรตุเกสในระหว่างเดินทางมาในเรือยังกรุงสยามเป็นเวลาถึง 8 เดือน เพื่อที่จะจำได้และเจรจาได้โดยไม่ต้องผ่านล่าม แสดงว่าภาษาโปรตุเกสนั้นมีความสำคัญยิ่งในการติดต่อสื่อสารกับราชสำนัก นอกจากนั้น บาทหลวงเดอ ซัวซี ยังระบุไว้อีกว่าก่อนที่จะมีการก่อตั้งโบสถ์เซนต์ยอแซฟขึ้นในปี พ.ศ. 2230 นั้น บาทหลวงชาวฝรั่งเศสนามว่าบาทหลวงเดเบริต สามารถพูด อ่าน เขียน ภาษาโปรตุเกสได้เป็นอย่างดีและเปิดสอนภาษาละตินให้กับนักเรียนกลุ่มเล็ก ๆ มีเด็กไทยร่วมอยู่ด้วยสองสามคน เดอ ซัวซี ยังกล่าวด้วยว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้บาทหลวงผู้นี้สอนหนังสือด้วย แต่สถานที่น่าจะอยู่ทางเหนือของวัดพุทไธสวรรย์ ไม่ใช่ภายในราชสำนัก (บาทหลวงเดอ ซัวซี, 2551 , หน้า 88)

ภาษาโปรตุเกสใช้เป็นภาษากลางในการติดต่อระหว่างราชสำนักสยามกับชาวตะวันตกทุกชาติจนถึงสิ้นรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทั้งการทูตและการค้า มีบันทึกของบาทหลวงตาชาร์ดที่เดินทางมากับ

คณะทูตฝรั่งเศสบอกไว้ว่า “เหล่าขุนนางอยุธยาพูดภาษาโปรตุเกสได้หลายคน ข้าราชการระดับล่างก็สามารถใช้ภาษาโปรตุเกสในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี” (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 35 และ 36 เล่มที่ 24, หน้า 17-18) การสื่อสารด้วยภาษาพูดนี้ บุคคลที่มีบทบาทมากที่สุดคนหนึ่งในราชสำนักสยามยุคนั้น ก็ไม่พ้นเจ้าพระยาวิเศษนรินทร์หรือฟอลคอนเช่นกัน จากบันทึกความทรงจำของบาทหลวงเดอะแบส (อ้างอิง) ได้กล่าวถึงความสามารถทางภาษาอันเป็นเลิศของฟอลคอนว่า “ได้เตรียมศึกษาภาษาพื้นเมืองไว้แล้วด้วยความง่ายดายอย่างน่าพิศวง สามารถพูดได้เหมือนอย่างชาวบ้านทั่วไปทีเดียว แล้วยังรอบรู้ราชาศัพท์ซึ่งหลายคำมีความแตกต่างกับภาษาสามัญ อันส่วนใหญ่ประกอบด้วยคำในภาษากัมพูช” (บาทหลวงเดอะแบส, 2560, หน้า 34-35) บาทหลวงเดอะแบส ยังกล่าวถึงความสำคัญของฟอลคอนด้วยว่าเป็นบุคคลผู้ซึ่งกษัตริย์โปรตปรานยัง ได้เข้าเฝ้าทุกวัน ในการเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นของ เซวาเลีย เดอ โชมงต์ ฟอลคอนก็ได้ทำหน้าที่ล่ามโดยให้มีการแปลจากภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาโปรตุเกสก่อน แล้วจึงกราบบังคมทูลเป็นภาษาไทย ความสำคัญของภาษาโปรตุเกสคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

คำในภาษาไทยที่มาจากภาษาโปรตุเกส

มีคำภาษาไทยที่มีรากศัพท์มาจากภาษาโปรตุเกสที่ใช้กันมาจนถึงปัจจุบันอยู่แบ่งได้เป็นหลายหมวดหมู่หลายคำทั้งคำศัพท์ในศาสนา เช่น สันตะปาปา ขนมนึงและคำว่าคริสต์ตัง ซึ่งคำนี้ใช้เป็นภาษาทางการของศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกในประเทศไทยด้วย มีหนังสือทางศาสนาคริสต์ที่ตีพิมพ์เป็นเล่มแรกในไทยสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ใช้ชื่อว่า **คำสอนคริสต์ตัง** แต่ในปัจจุบัน คำว่า คริสตัง ได้เปลี่ยนเป็นคำว่า **คาทอลิก** เช่น คำว่าโบสถ์คาทอลิก ชาวคาทอลิกในประเทศไทย เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีคำศัพท์เกี่ยวกับของใช้และสถานที่ เช่น ประตู (ปอดู) ศาลา (ซาลา) กระละมั่ง กระดาศ สบู่ (ซาบู) ชื่อเมือง เช่น มะละกามาเก๊า เครื่องดื่ม เช่น ชา กาแฟ ผลไม้ อาทิ มะละกอ เบอรี่ ฯลฯ ในส่วนของอาหารและขนมนั้น ในชุมชนกุฎีจีน เขตธนบุรี นอกจากจะมีอาหารของโปรตุเกสซึ่งผู้อยู่อาศัยในชุมชนกุฎีจีน ซึ่งสืบเชื้อสายจากชาวโปรตุเกสในอยุธยาซึ่งมีคำเรียกที่เพี้ยนไปจากภาษาโปรตุเกสดั้งเดิม อาทิ ขนมนกยัด **ตัด** เป็นขนมที่เป็นแป้งทอดแผ่นกลมเล็ก ๆ ราดหน้าด้วยสับปะรดกวน คำนี้แผลงมาจากคำว่า **ทาร์ต** เนื่องจากใช้แป้งแบบเดียวกัน แต่กวยตัดใช้แป้งทอดแทนการอบ ของว่างประเภทหนึ่งที่มีขายที่พิพิธภัณฑ์บ้านกุฎีจีน เรียกว่า **สัพพแหยก** เป็นขนมปังขอบแข็ง (บาเก็ต) ราดหน้าด้วยไก่ ผสมกับมันฝรั่งสับ แล้วนำมาผัดกับผงกะหรี่ นางนาวิณี พงศ์ไทย เจ้าของพิพิธภัณฑ์แจ้งว่าได้ซื้อนี้และสูตรอาหารอื่น ๆ อีกหลายประเภทสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่ไม่รู้ที่มาของคำในภาษาโปรตุเกส

ภาพที่ 3 ขนมกวยต๊ต
(ร้านคุณอำพรณ, ชุมชนกุฎีจีน)

ภาพที่ 4 สัพพแหยก
(พิพิธภัณฑ์บ้านกุฎีจีน)

ภาพที่ 5 นางนาวิณี พงศ์ไทย
เจ้าของพิพิธภัณฑ์บ้านกุฎีจีน

แม้ว่าภาษาโปรตุเกสจะใช้เพื่อการสื่อสารมากในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน แต่เมื่อโปรตุเกสประสบปัญหาการเมืองภายในประเทศมากในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 การค้ากับโลกตะวันออกก็ลดน้อยลงไปด้วย ประกอบกับการค้ากับต่างประเทศหลังรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชลดลง การใช้ภาษาโปรตุเกสเพื่อการสื่อสารจึงน้อยลงไปด้วย

ภาษาพูดฝรั่งเศส

สำหรับการสื่อสารของชาวสยามโดยทั่วไปในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น เนื่องจากมีพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บาทหลวงชาวฝรั่งเศสสร้างวัดคริสต์ และบ้านเณรของชาวคาทอลิกขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2228 จึงมีการสอนภาษาฝรั่งเศสและภาษาละตินให้แก่ชาวสยามที่เข้ามาเข้ารีตด้วย โรงเรียนสามเณรมีนักเรียนหลายชาติหลายภาษารวมกว่า 700 คน สมเด็จพระนารายณ์มหาราชยังได้ส่งนักเรียนไทยไปเรียนวิชาช่างที่ฝรั่งเศสโดยฝากไปกับคณะทูตและโปรดให้มีการสอนวิชาสามัญอื่น ๆ อีกและทรงมีพระบัญชาให้ออกพระวิสุตรสุนทร (ปาน) ราชทูตของพระองค์ไปศึกษาดูงานตามโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในกรุงปารีสขณะที่พำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศสด้วย (พลับพลึง มูลศิลป์, 2523, หน้า 140-143)

บุคคลสำคัญที่ต้องกล่าวถึงในด้านวิวัฒนาการของภาษาฝรั่งเศสในประเทศสยามคือ พระสังฆราชหลุยส์ ลาโน (Louis Laneau) ท่านเป็นบาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่เดินทางมาถึงกรุงสยามเมื่อ 27 มกราคม พ.ศ. 2207 และได้รับมอบอำนาจจากพระสังฆราช ชล่ำแบร์ต เดอ ลามอต (Pierre Lambert de la Motte) ให้ดูแลบ้านเณร และเนื่องจากท่านเป็นแพทย์ด้วย จึงได้มีการตั้งโรงพยาบาลฝรั่งเศสแห่งแรกในสยามเพื่อทำการรักษาชาวสยาม ท่านผู้นี้เป็นผู้เขียนพจนานุกรม ฝรั่งเศส-ไทย และไทย-ฝรั่งเศส ฉบับแรกขึ้น ในราวปี พ.ศ. 2207-2230 โดยเขียนเป็นตัวเขียน ซึ่งภาษาไทยในขณะนั้นใช้ตัวอักษรโรมัน นอกจากนั้นยังมีการแปลหนังสือสวดมนต์เป็นภาษาไทยด้วย (พลับพลึง มูลศิลป์, 2523, หน้า 141-142) นอกจากนั้นพระสังฆราชหลุยส์ ลาโนยังเป็นผู้ก่อตั้งมิสซังสยามขึ้นเป็นครั้งแรกอีกด้วยในปี พ.ศ. 2212 โดยการเสนอของพระสังฆราช เดอ ลามอต ต่อพระสันตะปาปาเคลเมนต์ ที่ 9 (มิสซังสยามในปัจจุบันคืออัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ) คำว่า **มิสซัง**นั้น

มาจากคำว่า **มิสซ็อง (mission)** ในภาษาฝรั่งเศส หมายถึง ขอบเขตการปกครองของสังฆราชที่ปกครองในนามของพระสันตะปาปาที่เรียกกันภาษาละตินว่า APOSTOLICUS (ห่อจดหมายเหตุ, 2560) ในปี พ.ศ. 2562 มิสซังสยามมีอายุครบ 350 ปี ศาสนจักรโรมันคาทอลิกในประเทศไทยได้จัดให้มีการเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ในสังฆมณฑลทั้งสิบแห่งทั่วประเทศ และในโอกาสนี้ สมเด็จพระสันตะปาปาฟรานซิส ประมุขแห่งศาสนจักรโรมันคาทอลิกได้เสด็จมาเยือนประเทศไทยระหว่าง 20-23 พฤศจิกายน 2562 และได้ทรงประกอบพิธีมิสซาใหญ่ ณ สนามศุภชลาศัยให้กับคริสตศาสนิกชนชาวโรมันคาทอลิกจำนวนกว่าสองหมื่นคนในตอนเย็นวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562 ด้วย

ภาพที่ 6 สมเด็จพระสันตะปาปาฟรานซิสประมุขแห่งศาสนจักรโรมันคาทอลิก

การสอนภาษาฝรั่งเศสและภาษาละตินให้กับคริสตชนชาวคาทอลิกที่ไปโบสถ์เพื่อทำ**มิสซา (mass)** หรือการประกอบพิธีกรรมซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นในวันอาทิตย์เป็นไปเพื่อให้ชาวคาทอลิกสามารถสวด ร้องเพลง ประกอบพิธีและกล่าววาจาในการประกอบพิธีกรรมได้ อีกทั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมิได้ทรงกีดกันการนับถือศาสนาและยังโปรดให้มีการสอนภาษาให้กับข้าราชการโดยบาทหลวงชาวฝรั่งเศส การสอนคำสอนทางศาสนาได้กระทำที่โบสถ์และบ้านเณร นอกจากนั้นยังมีการสอนวิชาสามัญทั่วไป เช่น วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ ฯลฯ อีกด้วย จึงทำให้ภาษาฝรั่งเศสแพร่หลายมากในหมู่ชาวไทยที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในสมัยนั้น

แม้ในปัจจุบันไม่มีหมู่บ้านฝรั่งเศสในจังหวัดอยุธยาแล้ว แต่ยังคงมีวัดนักบุญยอแซฟ อยุธยา อยู่ในเขตที่ดินเดิม ส่วนภาษาฝรั่งเศสที่เกี่ยวกับคริสต์ศาสนานั้น ยังมีคำที่ใช้ในวัดคาทอลิก และในการประกอบพิธีกรรม เช่นคำว่า **ปัง** มาจากคำว่า**แปง (pang)** ในภาษาฝรั่งเศส หมายถึง ขนมปัง ซึ่งคำนี้ใช้ในระหว่างพิธีรับศีลมหาสนิทโดยบาทหลวงเป็นผู้กล่าวคำว่า “พระเยซูเจ้าตรัสว่า จงรับ**ปัง**นี้ไปกินโดยทั่วกัน นี่คือกายของเราที่จะมอบเพื่อท่าน”

คำในภาษาไทยที่มาจากภาษาฝรั่งเศส

นอกจากคำศัพท์ที่เกี่ยวกับศาสนาคริสต์แล้วในภาษาไทยยังมีคำที่ขอยืมมาจากภาษาฝรั่งเศสและใช้ทับศัพท์อยู่หลายคำ แต่มาใช้กันในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ดังนี้ หมวดยา เช่น ครวของ บาแกต บุฟเฟต์ เมนูมาตราซังตวงวัด เช่น กิโลเมตร เมตร ลิตร กิโลกรัม ฯลฯ อื่น ๆ เช่น กงสุล โบรซัวร์ โซเฟอร์ ฯลฯ

บทสรุป

การใช้ภาษาโปรตุเกสและภาษาฝรั่งเศสเพื่อการสื่อสารในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น จะเห็นว่า ภาษาโปรตุเกสมีการใช้แพร่หลายมากที่สุดทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ขุนนางและข้าราชการชาวไทยและชาวต่างชาติที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการติดต่อกับต่างประเทศได้มีการศึกษาภาษาโปรตุเกสเพื่อใช้ในการสื่อสารด้วย นอกจากนั้นภาษาโปรตุเกสมีการเผยแพร่ไปในหมู่ชาวบ้านอยุธยาที่ไปเข้ารีตตลอดจนชาวต่างชาติที่นับถือศาสนาคริสต์อย่างกว้างขวาง ส่วนภาษาฝรั่งเศสนั้นแม้จะเข้ามาภายหลังโปรตุเกสกว่า 100 ปี แต่มีการใช้กันทั้งในและนอกราชสำนักเป็นอย่างมาก เนื่องจากการเจริญพระราชไมตรีระหว่างพระมหากษัตริย์ทั้งสองประเทศประสบความสำเร็จอย่างสูงและได้มีการก่อตั้งโบสถ์คาทอลิก และบ้านเณรขึ้น ทำให้ได้มีการเปิดสอนภาษาละตินและภาษาฝรั่งเศสตลอดจนวิชาการอื่น ๆ ในหมู่ชาวสยามและชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่ไปโบสถ์และมีการสอนภาษาฝรั่งเศสให้กับข้าราชการชาวไทยโดยบาทหลวงชาวฝรั่งเศสด้วย ทำให้ภาษานี้แพร่หลายมากในยุคนั้น มีการจัดทำพจนานุกรมไทย-ฝรั่งเศส และฝรั่งเศส-ไทยขึ้น โดยพระสังฆราชหลุยส์ ลาโน

การใช้ภาษาโปรตุเกสและภาษาฝรั่งเศสเพื่อการติดต่อสื่อสารทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนได้ก่อให้เกิดความสำเร็จอย่างสูงในการเจริญสัมพันธไมตรีและกิจกรรมอื่น ๆ รวมทั้งการทำการค้า การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกมาตลอดรัชกาล นอกจากการใช้ภาษาตะวันตกทั้งสองนี้ในการติดต่อสื่อสารแล้วชาวต่างชาติที่เข้ามาในสยามประเทศก็ได้ศึกษาและใช้ภาษาไทยด้วยเช่นกัน ซึ่งนับว่าได้ช่วยเพิ่มพูนความสำเร็จในการติดต่อทุกประเภท อย่างไรก็ตามยังคงมีอุปสรรคในการสื่อสารซึ่งเกิดจากความไม่เข้าใจในภาษาที่แตกต่างกัน ซึ่งผลของการศึกษาได้บ่งชี้ว่าได้มีการแก้ไขด้วยการเรียนรู้ภาษาของอีกฝ่ายหนึ่งด้วยและใช้ล่ามที่เป็นลูกครึ่งหรือผู้ที่มีความรู้ในภาษานั้น ๆ อย่างถ่องแท้

เอกสารอ้างอิง

80 ปีวัดช้างตากู. (2539). กรุงเทพมหานคร: เอพีพรีนตติ้ง.

กำพล จำปาพันธ์. (2559). อยุธยา: จากเมืองท่านานาชาติสู่มรดกโลก. นนทบุรี: มิวเซียมเพลส.

เกริกฤทธิ์ ไทศุณณภพ. (2555). พระนารายณ์มหาราช ยุคอารยธรรมความรู้เรื่องของสยามประเทศ.

กรุงเทพมหานคร: สยามความรู้.

ไกรฤกษ์ นานา. (2560). ประวัติศาสตร์นอกตำรา สยามรัฐในโลกตะวันตก. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

ขจร สุขพานิช. (2545). เอกสารในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:

คุรุสภา.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี. (2510). **สัญญาไทย-ฝรั่งเศส และหนังสือ 60 ปี พระวิสุทธิสุนทร, ในประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค 1.** กรุงเทพมหานคร โคลด์, เซเบรต์ เดอ บูล. (2560). **จดหมายเหตุมองซิเออร์เซเบรต์. แปลโดยราชบัณฑิตยสถาน.** นนทบุรี:

ศรีปัญญา

จารึกในประเทศไทย. (2550). ค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2559. จาก <://th.m.wikipedia.org>wiki.

จิราภรณ์ มาตังคะ, และคณะ. (2551). **งานวิจัยเรื่องศาสนศิลป์ฝั่งน้ำ: กรณีศึกษาชุมชนนนทบุรี.**

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, บำหยัน อิ่มสำราญ, บรรณาธิการ. (2547). **ภาษากับการสื่อสาร.** กรุงเทพมหานคร: พี. เพรส.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2550). **อยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 6.** กรุงเทพมหานคร มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

_____. (2561). **อยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง.** สมุทรปราการ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

แชร์แอส นิโกลาส. (2550). **ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร.** นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ธวัชชัย ตั้งสิริวานิช. (2537). **กรุงศรีอยุธยาในแผนที่ฝรั่ง.** กรุงเทพมหานคร: มติชน.

นาวิน พงศ์ไทย. (2559, 2 มิถุนายน). เจ้าของพิพิธภัณฑ์บ้านกุฎิจีน. **สัมภาษณ์** ณ พิพิธภัณฑ์บ้านกุฎิจีน
แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2537). **การเมืองไทยการสมัยพระนารายณ์.** กรุงเทพมหานคร: มติชน.

บาทหลวงเดอ ชัวซี. (2551). **จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี ค.ศ. 1685 และ 1686.** พิมพ์ครั้งที่ 2 แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

บาทหลวงเดอแบส. (2561). **บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเดอแบสเกี่ยวกับมรดกของก้องศักดิ์ ฟอลคอน.** แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

บาทหลวงตารชาร์ด. (2551). **จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามครั้งที่ 1 และจดหมายเหตุการเดินทาง ครั้งที่ 2 ของบาทหลวงตารชาร์ด.** นนทบุรี: ศรีปัญญา.

บาทหลวงสุรชัย ศรีชุมพันธ์. (2560). **การบรรยายเรื่อง การตั้งรกรากของชาวฝรั่งเศสในอยุธยาและการก่อตั้งมิสซังสยาม. 2 กรกฎาคม 2460 ณ วัดนันทนิกายอโศก อ.พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.**

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 21. ภาคที่ 35 และ 36. (2511). กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 24. ภาคที่ 35 และ 36. (2511). กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 28. ภาคที่ 35 และ 36. (2511). กรุงเทพมหานคร: ศุภสภา.

ปรีดี พิศภูมิวิถี. (2550). **อยุธยาจากเอกสารโปรตุเกส. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 29, 44-71.**

_____. (2553). **กระดานทองสองแผ่นดิน.** กรุงเทพมหานคร: มติชน.

พลับพลึง มูลศิลป์. (2523). **ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสสมัยอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ.**

พิทยะ ศรีวัฒนสาร.(มปป). การบรรยายเรื่อง สยาม-โปรตุเกสศึกษา: บทบาทของภาษาโปรตุเกสในประวัติศาสตร์อยุธยา. ค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2560, จาก http://siamporuguesestudy.blogspot.com/2011/02/blog_post_8845.html.

มธุรส ศุภมล และสุธาสัย ยิ้มประเสริฐ. (2504). “เรื่องการเสด็จเยือนสเปนและโปรตุเกสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”, ในวารสารยุโรปศึกษา, (มกราคม-ธันวาคม 2558). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยุวดี วัชรานุกร. (2554). 500 ปี ความสัมพันธ์สยาม-โปรตุเกส National Documentary ฉบับ พิเศษ. กรุงเทพมหานคร: เนชั่น บรอดแคสติ้ง.

ลาลูแบร์, ซีมอนเด. (2549). จดหมายเหตุลาลูแบร์. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพมหานคร: ศรีปัญญา.

วัดนักบุญยอแซฟอยุธยา. ค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2559, จาก <http://th.m.wikipedia.org>> wiki.

แวดวงคาทอลิก: ฉลองวัดนักบุญยอแซฟอยุธยา อัครสังฆมณฑล กรุงเทพมหานคร. ค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2561, จาก <http://www.jsyutya.com/aboutchurch/aboutchurch.html>.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2527). กรุงศรีอยุธยาของเรา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม.

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัยและปารามินทร์ เครือทอง: สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. (2546). ท้าวทองกีบม้า “มาตามฟอลคอน” “ขนมไทย”หรือ “ขนมเทศ”. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

ศุกลรัตน์ ธาราศักดิ์. (2545). “ฝรั่ง” อภิธานศัพท์คำไทยที่มีต้นเค้ามาจากภาษาต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

สปอร์ตาซ, มอร์แกน. (2554). เจาสยามยามผลิตแผ่นดินพระนารายณ์. แปลโดย กรรณิการ์ จรรย์แสง. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

หอจดหมายเหตุ. (2015). พระสังฆราชหลุยส์ ลาโน. ค้นเมื่อ 17 กรกฎาคม 2560, จาก <http://catholichaab.com/main/index.php/2015-09-22-02-42-26/biography> /2018-09-22-0.

เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งชาติของกระทรวงการทหารเรือ (ฝรั่งเศส) เกี่ยวประเทศสยาม เล่ม 1 ค.ศ. 1684-1699 (พ.ศ. 2227-2242). (2547) พิมพ์ครั้งที่ 2 .กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร